

בצלם

דף מידע ינואר-פברואר 1991

זכויות האדם בשטחים בתקופת מלחמת המפרץ

בשיתוף המוקד להגנת הפרט

בצלם, מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים, הוקם בפברואר 1989 על-ידי גוף רחב של משפטנים, אנשי רוח, עיתונאים וחברי כנסת. **בצלם** שם לו למטרה לתעד ולהביא לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב את הפרות זכויות האדם בשטחים. נתוני **בצלם** מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות ישראלים רשמיים, עיתונות ונתוני מקורות פלסטיניים, במיוחד ארגוני זכויות האדם PHRIC ואל-חאק.

כתיבה ועריכה: דפנה גולן ויובל גינבר

עריכה גראפית: יעל בוברמן

בשער: רחוב במז' ירושלים ביום הראשון למלחמה

ISSN 0792-4003

הטלת עוצר היא הגבלה כללית על חופש התנועה של תושבים, אשר אינם רשאים לצאת את בתיהם. בתקופת האנתיפאדה נעשה שימוש נרחב באמצעי של עוצר כולל לשם "הרגעת הרוחות" - לאחר התנגשויות או כדי למונען, לצורך חיפוש אחר חשודים בפעילות עויינת, לצורך ביצוע מעצרים ולמניעת התפרעויות בעת פיצוץ בתים של חשודים בביצוע פיגועים.¹ לעיתים נעשה שימוש בעוצר גם לשם מבצעי נביית מיסים. עוצר ממושך וכולל הוטל באזורים רבים בתקופת האנתיפאדה. כל מחנות הפליטים ברצועה עזה (למעלה מ-300,000 איש) היו נתונים בינואר 1988 במשך שבועיים תחת עוצר. העיירה קבאטיה היתה תחת עוצר במשך למעלה מ-40 יום לאחר רצח של חשוד בשיתוף פעולה בפברואר 1988. ב-1989 הוטל עוצר על העיירה ארבע פעמים (סה"כ 28 יום) ובשנת 1990 5 פעמים (סה"כ 19 יום). ברצועת עזה הוטל עוצר לילה (בין השעות 20:00-04:00) מחדש מאי 1988.

עם זאת, העוצר שהוטל על השטחים עם פרוץ מלחמת המפרץ, ושנמשך עד כה ארבעה שבועות, הוא העוצר הכללי הממושך ביותר מאז 1967.

הסמכות להטלת עוצר מעוגנת בשתי הוראות: סעיף 89 לצו בדבר הוראות ביטחון (הגדה המערבית) (מס' 378) תש"ל-1970, ותקנה 124 לתקנות ההגנה (שעת חירום) 1945. הוראות אלה הינן כוללות ואינן מטילות כל הגבלת זמן. סעיף 89 הנ"ל קובע:

מפקד צבאי רשאי לדרוש מכל אדם, בתחומי שטח שיצויין בצו, כי ישאר בתוך בית במשך אותן שעות שייקבעו בצו.

למרות שהחוק הבין-לאומי לא מזכיר במפורש שימוש בעוצר, כללי האג 1907 מאפשרים לשלטון כיבוש לקחת צעדים מתאימים "להבטיח את הסדר והביטחון הציבוריים".

לפי הפסיקה של בית-המשפט העליון ניתן להשתמש בעוצר אך ורק למטרה מניעתית, ושימוש באמצעי זה למטרות ענישתיות הוא פסול. העוצר נועד לצרכי ביטחון, אך לצד סמכותה של מעצמה כובשת להבטיח ביטחון קיימת חובה לדאוג ולקיים את רווחת התושבים.

דו"ח זה עניינו זכויות האדם בשטחים בזמן המלחמה במפרץ, תקופה השונה מכל תקופה שקדמה לה מאז שלטון ישראל בשטחים. איומי עיראק לתקוף את ישראל בנשק קונוונציונאלי ובלתי קונוונציונאלי, שיגור יותר מ-30 טילים לעבר ישראל, התמיכה בעיראק הרווחת בציבור הפלסטיני והקריאות שהופנו לציבור זה לסייע לעיראק במלחמתה בישראל - כל אלה חייבו היערכות מיוחדת של רשויות המדינה הן בשטח ישראל והן בשטחים ובכלל זה נקיטת אמצעי ביטחון מתאימים.

אך מצב של מלחמה אינו מפחית מחובת המדינה לכבד את זכויות האדם ואין פירושו של מצב חדש זה היעדר נורמות מחייבות של חוק, מוסר והגיונות. מבחנה האמיתי של חברה הוא בשמירתה על ערכי יסוד של צדק דווקא בשעת מושבר ומצוקה. כפי שהעיר לאחרונה בית המשפט העליון, כאשר רועמים התותחים, לא נדם קולו של שלטון החוק, ותפקידם הקשה של אירגוני זכויות האדם לחקור, לתעד, לפרסם ולהתריע על מצב זכויות האדם גם בשעה קשה זו.

מדיניות הממשלה בנושאים הקשורים לזכויות אדם בעת מלחמה אינה חייבת להיות זהה למדיניותה בעת רגיעה. אך לא כל אמצעי שהוא לגיטימי כאשר נוקטים בו לתקופה קצרה עם פרוץ מלחמה, ממשך להיות לגיטימי אחרי חלוף שבוע, שבועיים או חודש. קיימת חובה מתמדת לאזן בין צרכי ביטחון מובנים לבין שלום, בריאותם וצרכיהם הבסיסיים של התושבים בשטחים, שעל רווחתם אחריות המדינה. אמצעי כגון עוצר או סגר, הגורם פגיעה קשה בתושבים, ההולכת ומחמירה ככל שחולפים הימים, אין לנקוט בו ללא הגבלת זמן. בשבוע הרביעי של המלחמה נראים העוצר והסגר כאמצעים שאינם מחוייבי המציאות. בשל הבעיות בהשגת מידע, דו"ח זה הוא דו"ח חלקי בלבד ומפרט רק מעט מהמגבלות והקשיים שעומדים בפני תושבי השטחים בשל העוצר, הסגר, וההגבלות בזמן המלחמה.

1. עוד על העוצר ראה **צלם, הענישה הקולקטיבית בגדה המערבית וברצועת עזה**, נובמבר 1990.

סגור

גם בשעות בהן מוסר העוצר, היציאה מן השטחים אסורה לכל אדם ללא היתר מיוחד. היחידים הנעים בחופשיות פרט לאנשי הצבא הם אזרחי ישראל הגרים בשטחים.

סגר מוטל גם על כל ישוב לחוד, כלומר על הפלסטינים אסור לעבור מאזור אחד לשני בתוך השטחים. כתוצאה מכך נמנע לא אחת מאנשי כפר להגיע לעיר הסמוכה לשם קניות, לבנק וכדומה. אנשים רבים אינם יכולים עקב כך להגיע למקום עבודתם או לבקר את קרוביהם. התנועה מהשטחים ואליהם מוסדרת על-ידי שני צווים נפרדים: עם כניסת צה"ל לשטחים הוצא צו בדבר שטחים סגורים (איזור הגדה המערבית) (מס' 34) תשכ"ז-1967, המכריז על הגדה כשטח סגור. בצו נאמר כי "שטח הגדה המערבית מוכרז בזה כשטח סגור". צו דומה הוצא לגבי עזה.

זכותם של אנשים לצאת מן השטחים לישראל מוסדרת באמצעות היתרים כלליים המבחינים בין תושבי השטחים הפלסטינים ואלה הישראלים. עם פרוץ המלחמה בוטל זמנית ההיתר שעל-פיו יכלו התושבים הפלסטינים לצאת מן האיזור. לגבי התושבים הישראלים הוצא היתר על-פיו הם רשאים לצאת מן השטחים ולהיכנס אליהם.

הכניסה לשטחים מישראל מוסדרת בצו אחר: מישראל לרצועת עזה מורשים להיכנס בעלי היתר מיוחד או מי שנוסע לגוש קטיף. לגדה אין מניעה חוקית להיכנס אלא אם כן מפקד צבאי מכריז על אזור מסוים כשטח צבאי סגור.

ב-10 בפברואר חודשו לראשונה היתרים של פלסטינים מהשטחים להגיע לעבודה בישראל. השלטונות איפשרו למספר מסויים של פועלים הרשומים בלשכות העבודה בישראל להגיע למקומות עבודתם בתוך הקו הירוק למרות העוצר והסגר על השטחים. רק פועלים שנתבקשו במפורש על ידי מעסיקיהם ונלקחו במכוניות המעסיקים הורשו לצאת לעבודה בישראל. עובדה זו מעידה על כך שהמניע לחידוש ההיתרים אינו הרצון להקל על תושבי השטחים שעבודתם בישראל לפרנסתם לא נתאפשרה מחמת העוצר, אלא בעיקר רצון לסייע למעסיקים הישראלים החסרים כוח עבודה.

ההשלכות המצטברות של העוצר הממושך על בריאותם, פרנסתם ורווחתם של תושבי השטחים מעמיד בשאלה את מלואה של חובה זאת על ידי מדינת ישראל. הודעת השלטונות שהם ערים למצוקתם של תושבי השטחים בשל העוצר והסגר, אינה מתיישבת עם פעולות גביית מיסים, שהתנהלו בחודש האחרון. בדהישה נעזרו גובי מיסים בצבא כדי לאבטח את גביית המיסים בתקופת העוצר. בגינין ובטול-כרם נתבקשו תושבים לשלם מקדמות מס לשנת המס 1991. בגדה נדרשו התושבים להסתגר בבתיהם בשבועיים הראשונים, למעט יציאה לשם הצטיינות אחת לשלושה או ארבעה ימים. בעזה הוסר העוצר לשעתיים אחת לשבוע, אולם רק נשים הורשו לצאת מבתיהן. באיזורים מסוימים ההפסקות בעוצר מועטות יותר, ובאחרים העוצר הוטל עוד לפני המלחמה. מחנה הפליטים דהיישה הושם בעוצר כמעט ללא הפסקה עוד מתחילת דצמבר 1990 ומחנה הפליטים נור שמס, בנפת טול כרם, בעוצר מתחילת ינואר.

ארגוני זכויות אדם (בצלם, האגודה לזכויות האזרח בישראל והמוקד להגנת הפרט) פנו לשר הביטחון, וכן אל מספר חברי-כנסת, בבקשה לעשות ככל יכולתם להסרת העוצר. בעקבות פניות חברי הכנסת הודיע מתאם הפעולות בשטחים שמואל גורן כי החל מה-3 בפברואר תחל להתבצע מדיניות "הסרה הדרגתית של העוצר". כלומר, העוצר מוסר לשעות ארוכות יותר ברוב האזורים בגדה, בדרך כלל בין השעות 08:00-16:00. ברצועת עזה היה העוצר בתוקף מלא, והוא הוסר לשעות מספר פעם או פעמיים בשבוע, עד תחילת השבוע הרביעי למלחמה. במשך שלושה שבועות הותר רק לנשים לצאת בשעת העוצר, ורק אז הותרה היציאה לראשונה גם לגברים.

שעות הסרת העוצר משתנות ממקום למקום ומיום ליום. מידי יום מודיעים לתושבים על ערים וכפרים בהם "התפתחו תקריות" ולפיכך לא יוסר מהם העוצר ביום המחרת. כך למשל הודיעו ביום ב' 9.2.91 שהעוצר בבית גיאלא, דהיישה, אל-חידר ושכונת אל-דוחה בבית-לחם, לא יוסר ביום המחרת בשל הפרות סדר.

זה למעלה מחודש נמשך העוצר. מדיניות ההסרה ההדרגתית אינה בהירה ולא ברור מתי יבוא העוצר אל סופו. למרות שברוב האיזורים בגדה אכן מוסר העוצר ל-8 שעות ביום, בעזה מוסר העוצר בסבב, כך שבכל נקודה מוסר העוצר רק בכל יום שלישי.

מחיה וכלכלה

המוצע הנמוך ביותר של נזקים יומיים במשך עוצר זה מוערך ב-5.2 מיליון דולר. יש להתחשב בעובדה שלא הכללנו את הערך המוסף של הכנסות הקבוצה הרביעית.

ב. הפסדים סקטוריאליים

1. תעשייה

התעשייה בשטחים מעסיקה כ-30,000 איש, מהם כ-20,000 בגדה המערבית ו-10,000 ברצועה. בזמן העוצר ניתן אישור לכ-30 מפעלי מזון ותרופות לעבוד. כל שאר המפעלים היו סגורים. גם עם הסרת העוצר לתקופות ממושכות יותר נתקלים המפעלים במספר בעיות חריפות. מערכת האשראי התמוטטה, ומצב תזרים המזומנים ברוב המפעלים קשה ביותר, עד כי חלק מהמפעלים לא יכלו לחדש כלל את העבודה. מפעלים רבים מייצאים לירדן, לישראל או לאירופה (דרך ישראל), יצוא שפסק כמעט לחלוטין. בתקופה שבין ה-17 בינואר ל-10 בפברואר ירד היצור בכ-95%.

העוצר שיתק לחלוטין את חיי הכלכלה בשטחים. פרנסתם של התושבים הפלסטינים, שמצבם הורע ממילא בחודשים האחרונים, נפגעה קשות, ולגבי רבים נגדעה לחלוטין. הנזק הוא מיידי, מצטבר ולעתים גם ארוך טווח. פועלים העובדים בישראל עלולים לאבד את מקום עבודתם, חקלאים שלא זרעו, לא קצרו או לא קטפו יאבדו יבול של עונה שלמה, בתי-חרושת שלא סיפקו תוצרת במועד יאבדו חוזים ולקוחות.

א. הפסד הכנסות - תמונה כוללת

הטבלה בעמוד הבא מעריכה את ההפסדים שנגרמו לפועלים הפלסטינים (המועסקים בישראל ובשטחים), לעובדי השירותים ולעצמאים כתוצאה מהעוצר, בין ה-17 בינואר ל-10 בפברואר 1991.

1. הנתונים בפרק זה מסתמכים על דו"ח שנכתב בידי הכלכלן סמי חוליילה.

הפסד הכנסות בשטחים 17 בינואר – 10 בפברואר 1991

סוג העובדים	מספר העובדים	משכורת חודשית ממוצעת בדולרים	נזקים ישירים במיליוני דולרים	סה"כ נזקים במיליוני דולרים
1) תושבי הגדה והרצועה העובדים בישראל	100,000	500	41.500	*41.500
2) פועלים בגדה וברצועה	47,500	300	11.875	**23.750
3) שכירים בשירותים בגדה וברצועה	56,500	600	2.825	***2.825
4) עצמאים בגדה וברצועה	100,000	750	62.500	62.500
סה"כ	304,000	--	118.700	130.575

* חושב על-פי השכר הממוצע ומספר העובדים, בהתחשב באופי החלקי והעונתי של עבודה זו.

** סה"כ הנזקים כאן הם פעמיים סכום הנזקים הישירים במשכורות עובדים, בהתבסס על כך שעובדים מייצרים ערך מוסף של 100%.

*** הנזקים בסקטור זה חושבו בשיעור של 10%, מאחר ולמספר מוסדות חינוך ושירותי בריאות, בנוסף לרשויות מקומיות, היו הכנסות משירותיהם, שכיסו חלק ממשכורות שכיריהם.

2. חקלאות

כ-40,000 איכרים ופועלים חקלאיים מתפרנסים מחקלאות בשטחים. לכמה אלפים נוספים החקלאות היא מקור משני של הכנסה. ב-1989/90 היוותה החקלאות כ-35% מהתלייג בשטחים. בענפי השדה פגע העוצר באיסוף יבולים, הכנת שטחים וזריעה (לאחר עצירת גשמים ממושכת), קטיף הדרים, וטיפולים שוטפים כגון ריסוס והשקייה (בייחוד בחממות).

מגדלי בעלי-החיים התקשו להשיג מזון, לטפל בבעלי-החיים ולהוציאם למרעה.

היצוא החקלאי נפגע קשות, אם בשל סגירת הגשרים והמעבר לישראל באופן כמעט מלא, ואם בשל ירידת איכות היבולים בגלל חוסר אפשרות לרססם או לאוספם בזמן. גם הירידה החדה בצריכה בשטחים פגעה קשות בחקלאים, במיוחד במגדלי הצאן והבקר. בשבוע הרביעי למלחמה ירדה צריכת בשר הבקר והצאן ב-80%, בשר עוף ב-40% וירקות טריים ב-70%.

להלן דוגמאות של נזקים ופגיעות בחקלאים:

* בתאריך 31.1.91 פנה חסן בוטמה אל **המוקד להגנת הפרט** בשם תושבי כפר בתיר המעבדים כ-10,000 דונם אדמה. בין השאר מעבדים במקום כרמי ענבים ומטעי משמש, זית ואגסים וכן שטחי ירקות כגון פטרוזיליה צנון ובצל. תושבי הכפר לא הורשו במשך 18 יום להגיע לשדות ולמטעים. כמו-כן נמנע מהם לטפל בבעלי-חיים: עזים, פרות ותרנגולות.

* מרכז המידע הפלסטיני לזכויות האדם – PHRIC – מוסר על 9,000 דונם עצי הדר בנפת טול-כרם שהפרי נרקב עליהם כתוצאה מעוצר של 12 יום. הנזק מוערך על ידם בכ-180,000 ש"ח. הנזק הכללי באיזור טול-כרם בשלושת השבועות הראשונים של העוצר מוערך בכ-9 מיליון ש"ח.

* בשל הבעיות בשיווק התוצרת החקלאית וביצואה מוכרים חקלאי השטחים את התוצרת במחירי הפסד. מעדויות שנמסרו מיריחו למוקד עולה כי תרנגולות נמכרות בכ-25% ממחירן הריאלי.

* עבד אל-רחמן אבי: עארף, יושב ראש ועד שיווק השמן בגדה המערבית, מסר **לבצלם** כי נחתם חוזה בין הוועד לממשלת איטליה על מכירת 6,000 טון שמן זית. עד הטלת העוצר הצליח הוועד לייצא 1,000 טון שמן זית, אולם יצוא 5,000 הטון הנתורים לא התבצע.

מעצרים

על-פי נתוני דובר צה"ל, מאז פרוץ המלחמה במפרץ ועד ה-12.2.91, נעצרו בשטחים 3,647 איש, מתוכם 3,005 איש בגדה המערבית ו-642 ברצועת עזה. בגדה בלבד נעצרו 1,714 איש בעוון הפרות עוצר. בין העצורים גם מספר עצורים בצו מינהלי (מעצר ללא משפט). בשל הסגר והבעיות הכרוכות בקבלת מידע מהשטחים, קשה לדעת מהו מספרם המדוייק של העצורים המינהלים. הידוע ביניהם הוא די"ר סרי נוסייבה, מרצה לפילוסופיה שהואשם בהעברת מידע ביטחוני ל"אישיות עיראקית רשמית". נוסייבה, כמו מנהיגים פלסטיניים אחרים שנעצרו במעצר מינהלי, לא הועמד לדין משום ששלטונות הביטחון טענו כי אין הם רוצים לחשוף מידע הקשור בפעולותיהם.

מאות העצורים שהואשמו בהפרות עוצר הועמדו לדין במשפטים מהירים וללא נוכחות עורכי-דין. רובם הודו ונקנסו בסכומים שבין 500-1,500 ש"ח. אחרים, שלא הודו, נידונו לתקופות מאסר בפועל. יצוין עם זאת, שחלק ניכר המהעצורים שנקנסו לא יכלו לשלם את הקנס ונשארו במאסר. עורכת-דין מונה רשמאוי דיווחה **לבצלם** כי עצירים ירצו 50 ימי מאסר משום שאינם יכולים לשלם קנס בסכום של 500 ש"ח, ועצירים אחרים שנדרשו לשלם קנס של 800 ש"ח מרצים רק 40 ימי מאסר במקום לשלמו. בעזה, לעומת זאת, הקנסות גבוהים יותר אולם פרעונם יכול להדחות.

עורכי-הדין בגדה הכריזו עם תחילת המלחמה על שביתה, בהודיעם שלא יופיעו במשפטים המהירים משום שאין הם מוכנים לקחת חלק במראית עין של צדק. בשל העוצר משפחות ללא טלפון אינן יכולות ליצור קשר עם עורכי-הדין, ואלה מצידם אינם יכולים לזמן עדים או לעיין בתיקים. לפיכך רוב המשפטים המהירים בגדה נערכים ללא נוכחות עורכי-דין.

חינוך

התיקניים, ב-1988-1989 התקיימו 35 ימי לימוד בבת-הספר היסודיים, 26 במכניס ו-20 בעל-יסודיים.

בעקבות פנייה של **בצלם** למשרד מתאם הפעולות בשטחים, נמסר לנו מהמשרד כי כעת מותרת כניסתם של השניים. עם זאת הבעייה עדיין קיימת, כאמור, עבור אלפי פלסטינים נוספים.

בשנת הלימודים 1989-1990 התקיימו כ-140 ימי לימוד במערכת כולה.

בתי-ספר רבים הושבתו מלימודים גם באותם ימים בהם לא היו צווי סגירה כלליים, מתוקף צווי סגירה איזוריים או בעקבות סגירת בתי-ספר במקומות בהם היו מהומות או התנגשויות עם הצבא.

שנת הלימודים הנוכחית החלה באיחור ובהדרגה, דבר שפגע באופן חמור במיוחד בבת-הספר התיכוניים.

תלמידי בתי-ספר אלה הפסידו עד המלחמה 31 ימי לימוד בגדה ו-40 בעזה. בשעה שמערכת החינוך בישראל שבה לתפקד בהדרגתיות החל ב-27 בינואר, ולתפקוד מלא ב-12 בפברואר, בתי-הספר בשטחים עדיין סגורים.

כל האוניברסיטאות והמכללות בשטחים סגורות אף הן. ארבע מן האוניברסיטאות סגורות מאז פברואר 1988 ועוד שתיים, שנפתחו מחדש במארכ 1990, שבו ונסגרו עם פרוץ המלחמה.

עוד לפני פרוץ המלחמה סגרו השלטונות את כל בתי-הספר בשטחים, החל מ-31 בדצמבר 1990 ועד 12 בינואר 1991, לשם חופשת אמצע השנה שזמנה הוקדם במפתיע. על-פי תוכנית החינוך של המינהל, שהוכרזה בסתיו, אמורות היו בחינות אמצע השנה להערך בבת-הספר הממשלתיים בין ה-3 ל-10 בינואר, והחופשה אמורה היתה להתחיל ב-12 בינואר ולהימשך עד ה-26 בו. הצו לסגירת בתי-הספר לשם חופשה הפריע למהלך התקין של שנת הלימודים וגרם לדחייתן של בחינות שטרם התקיימו. צו "חופשה" הוחל גם על בתי-הספר הפרטיים ובכללם בתי-הספר הנוצריים, שיצאו לחופשה (מסיבות דתיות) כבר ב-23 בדצמבר.

ב-13 לינואר נפתחו בתי-הספר וב-15 לאותו חודש נסגרו בצו. מאז סגורים כל בתי-הספר והגנים בשטחים. זוהי שנת הלימודים הרביעית בה נסגרים בתי-הספר בשטחים בצוים צבאיים לתקופות ארוכות.

בפברואר 1988 הוצאו צווי סגירה לכל מערכת החינוך בגדה המערבית, ובכלל זה גני ילדים ובתי-ספר יסודיים, מכינים, תיכוניים ומקצועיים.

מאז לא התקיימו הלימודים בבת-הספר בגדה כסדרם. בשנת הלימודים 1987-1988 פעלו בתי-הספר בגדה במשך כ-147 ימים בלבד מתוך 210 הימים

ערב המלחמה היו למעלה מ-100,000 תושבי השטחים עובדים לפרנסתם בתוך תחומי מדינת ישראל. רבים מאלה קיבלו משכורת על בסיס יומי או שבועי. תוצאת הבטלה מאונס שכופה עליהם העוצר היא מחסור חמור במזומנים, מה גם שהגישה אל הבנקים קשה אף היא. המשך הישיבה באפס מעשה עלול להביא אנשים למצב בו לא יוכלו לקנות את צרכי החיים הבסיסיים ביותר.

יצוין כי מעובדי השטחים נגבו כל השנים מסים ודמי ביטוח לאומי באותו שיעור שנגבו מאזרחי מדינת ישראל. דמי הביטוח הלאומי בסך 16% הועברו ל"קרן השטחים" שהכנסותיה מיועדות לרווחת התושבים, חרף זאת לא נעשה עד כה, ככל הידוע לנו, שימוש בקרן זו או במקורות אחרים, ממשלתיים או הסתדרותיים, בכדי לשלם לעובדים המובטלים מאונס ולהקל את מצוקתם.* מאות פלסטינים פוטרו בחודשים שלפני המלחמה. "קו לעובד" מטפל בפניות של 40 מהם, שפוטרו ללא כל פיצויים, ועשרות מקרים אחרים נמצאים אף הם בדין משפטי. בשל העוצר והסגר מוקפאים הדיונים, ואתם פלסטינים נותרו בינתיים בלא כסף.

* ראה: דף מידע ינואר-פברואר 1991 של "קו לעובד" - הגנה על זכויות העובדים.

מעבר בגשרי הירדן רפואה

מאז הטלת העוצר בשטחים נוצרו בעיות חמורות בתחום הרפואה הנובעות מן ההגבלות על תנועת אנשי רפואה וחולים.

א. בעיות נגישות לטיפול רפואי

אנשים שאין בביתם טלפון עומדים בפני קשיים חמורים בהזדקקם לטיפול רפואי. יציאה מהבית לשם הזמנת אמבולנס מסוכנת, כמו גם נסיעה במכונית פרטית ללא אישור.

מאיגוד הסיוע הרפואי הפלסטיני נמסר **לבעלם** על מקרים של איבוד דם וסיבוכים חמורים כתוצאה מהשהיית טיפול רפואי.

בבתי-החולים נרשמה ירידה משמעותית במספר המאושפזים ובמספר הלידות. כך למשל נמסר לנו כי בבית-החולים אל-מקאסד נרשמו בחודש שמאז פרוץ המלחמה 150 לידות במקום 500 בחודש רגיל.

מכיוון שכ-75% מעובדי החולים אל-מקאסד גרים בגדה, נאלצו רבים מהם לישון בקרבת-בית החולים שכן לא יכלו לנוע בגדה ומחוצה לה בתקופת העוצר.

ב. מיגבלות על תנועות הצוות הרפואי

בין 30%-40% מהצוות הרפואי בשטחים מנוע מלהגיע למקום עבודתו בשל אי-קבלת היתרי תנועה. גם עם הסרת העוצר לשעבר מספר עדיין נותרו מגבלות רבות על תנועת הצוות הרפואי, שכן העוצר מוסר בשעות שונות באיזורים שונים. כך אנשי רפואה העובדים מחוץ לאזור מגוריהם עדיין חייבים ברישיון תנועה מנפה לנפה, אותו לא כולם מקבלים. רופאים ואחיות מבית-חולים אל-מקאסד בירושלים קיבלו אישורי תנועה והגיעו לעבודתם, אולם עובדים אחרים: כוח עזר, מנקים, פקידים ומהנדסים לא קיבלו אישורים. מתוך 700 עובדי בית-החולים 460 הם תושבי השטחים. 260 מהם לא קיבלו אישורי תנועה.

ג. הטיפול הרפואי המונע

הטיפול המונע הופסק כמעט לחלוטין בשל מגבלות העוצר. טיפול בנשים הרות, חיסונים, ביקורים תקופתיים לא נערכים גם בשל מחסור חמור בכוח אדם רפואי.

צה"ל מונע ממאות פלסטינים, שיצאו לירדן לפני פרוץ המלחמה, לשוב לשטחים. כ-5,000 איש ממתנינים בירדן לקבלת אישור כניסה. בימים רגילים נכנסים מירדן לישראל בין 30-40 אוטובוסים. כעת ירד המספר לאוטובוס אחד בלבד, והכניסה נמנעת גם מחלק מנוסעי האוטובוס. סגן נורית הוכמן, עוזרת מתאם הפעולות בשטחים, מסרה **לבעלם** ב-11.2.91 שהכניסה בגשרי הירדן מותרת רק לאנשי דת ותקשורת ו"למקרים הומאניטריים". עם זאת, קיבל **לבעלם** פניות מתושבים מהם נמנעה הכניסה למרות "סיבות הומאניטריות" שהציגו בגשר. ראייה סלימאן חשאש, בת 50 (ת.ז. 98009232), תושבת שכם, הגיעה לגשר ב-5.2.91 והציגה תעודה רפואית המאשרת שבעלה אושפז בבית-החולים אל-איתיחאד בשכם בעקבות מחלת לב. כניסתה לשטחים לא אושרה.

מי כחאוויש (ת.ז. 918730185), תושבת שכם, ושני ילדיה, יצאו לירדן לבקר את אימה החולה. ב-8.2.91 לא ניתן לה לעבור חזרה בגשר, והיא נדרשה להציג אישור כניסה ממושל הנפה, בנוסף לרשיון שהיה ברשותה. במינהל בשכם סירבו לתת לבעלה אישור

כזה.¹

1. בעקבות פניית **לבעלם** למשרד מתאם הפעולות, נמסר לנו כי הגב' חשאש והגב' כחאוויש יורשו לחזור לבתיהן. עם זאת הבעייה עדיין קיימת כאמור, לגבי אלפי פלסטינים אחרים.

נתוני אונרוו"א: חלוקת מזון

**עדותו של מנהל מחנה הפליטים דהיישה
(נפת בית-לחם), מטעם אונרוו"א, שנגבתה
ב-9.2.91 על-ידי באסם עיז מבצלם.**

במחנה 7,500 תושבים.

העוצר הוטל על המחנה בתאריך 6.12.90 בעקבות
הפרות סדר במחנה.

להלן רשימת הימים בהם הוסר העוצר לשם
הצטיידות התושבים במזון:

התאריך	משך הסרת העוצר
11.12.90	09:15-11:15
31.12.90	09:15-11:15
12.1.91	09:30-11:00
13.1.91	הוסר העוצר
14.1.91	חודש העוצר בעקבות הפרות סדר
20.1.91	06:00-20:00
22.1.91	08:00-10:00
24.1.91	08:30-10:30
30.1.91	12:00-14:00
2.2.91	12:00-14:00
5.2.91	09:00-12:00
9.2.91	12:00-16:00

ב-1.2.91 החלה אונרוו"א לחלק אבקת חלב ל-800 ילדים במחנה. כל ילד קיבל שתי שקיות אבקת חלב וזה ושקית אבקת חלב מלא. חולים מן המחנה יכלו לגשת למרפאת אונרוו"א ללא קושי ואם נזקק חולה לאשפוז מעביר אותו אמבולנס של אונרוו"א לבית-החולים.

מתאריך 7.2.91 ועד היום פועלת המרפאה בין השעות 07:00-22:00. לא נתקלנו בקשיים בהעברת יולדות לבית-חולים באמבולנסים של אונרוו"א.

לאף אחת מהמשאיות השואבות את מי בורות הביוב לא ניתנו רשיונות תנועה ולכן רשומות אצלי כ-300 משפחות שבורותיהן מלאים ולא ניתן לרוקנם. עובדי המרפאות במחנות הפליטים בנפת בית-לחם קיבלו מסיכות גזא מהמינהל. אונרוו"א השלימה לבני משפחותיהם.

מלשכת דובר צה"ל נמסר כי העוצר היה ממושך פחות. להלן תאריכי העוצר על-פי דובר צה"ל:

7.12.90-11.12.90

23.12.90

30.12.90-2.1.91

5.1.91-8.1.91

15.1.91- עד היום (12.2.91) טרם הוסר העוצר.

אונרוו"א (סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם) נערכה לאספקת 47,000 טון מזון במשך שלושה חודשים במבצע חירום חד-פעמי. התכנית מבוססת על אספקת מינימום של 1,000 קלוריות לכל נצרך בגדה וברצועה, כשהכוונה להגיע לכ-295,000 איש.

אונרוו"א מחלקת חלב לילדים וחבילות מזון לאלה שנפגעו במיוחד מהעוצר המתמשך.

החלוקה החלה במחנה הפליטים אל-מגאזי שברצועת עזה ב-29.1.91. עד ה-4.2.91 חולקו 2,000 טון קמח ו-124 טון אבקת חלב ל-41,445 משפחות באל-מגאזי, רפיח, נוסיראת, דיר אל-בלח, בית חאנון, ח'אן יונס וסביבותיהם. בגדה המערבית חולקו, בין ה-20 ל-31 בינואר, חבילות מזון במחנות הפליטים בעקבת ג'אבר, עין סולטאן, דהיישה ונור שמש. בנוסף לכך חולקו שקי קמח במשקל 25 קילוגרם ל-15,732 משפחות במחנות הפליטים האחרים ברחבי הגדה. להלן, כדוגמא, כמויות המזון שחולקו לכל משפחה במחנה הפליטים דהיישה שבנפת בית-לחם:

20 ק"ג קמח; 1 ק"ג אורז; 1 ק"ג בורגול; 1 ק"ג אבקת חלב; 1 קופסת רסק עגבניות; 2 קופסאות בשר טחון. עובדי-החלוקה הרגילים של אונרוו"א לא קיבלו אישורים לנוע בשעות העוצר, אך אנשי אונרוו"א שכרו עובדים מקומיים בכל נקודת חלוקה, וזו התנהלה במהירות.

מראשית העוצר ועד היום הגישה אונרוו"א למינהל 60 שמות של עובדיה שלעבודתם היא זקוקה. המינהל אישר רק ל-30 עובדים תושבי בית-לחם לנוע בזמן העוצר בין בית-לחם לחברון. איש מעובדי נציגות אונרוו"א בירושלים הגרים בבית-לחם לא קיבל רישיון. גם 24 המורים העובדים בבית הספר צור-באחר מטעם אונרוו"א לא קיבלו אישורים לצאת לעבודתם. מהנדסים הגרים בבית-לחם ועובדים בנציגות בירושלים לא קיבלו כלל רשיונות. בין 30 מקבלי הרשיונות היו: רופאים, אחיות, נהגים, עובדי ניקיון, שומרים ועוזרים.

עו"ד תמר פלג-שריק, האגודה לזכויות האזרח - עדות מביקור בעזה תחת עוצר,

5-3 בפברואר 1991

עזה בסגר היא איזור נטוש, כבישים ללא מכוניות, אך גם כמעט ללא מחסומים. רחובות ללא אדם. רק פה ושם חולף רכב צבאי. ליד בית-המשפט, בבוקר, חונות מכוניות אחדות. ליד המרפאות ובתי-החולים ממתניים תושבים מעטים, לרוב נשים וילדים. בכמה תחומים נראה שהעסקים כרגיל. בתי-המשפט, שהיו בתחילה סגורים אף הם, חזרו ונפתחו. הביקורים בבתי-הכלא קשים יותר, עצירים מעטים יותר מובאים לדיונים. הודעות מראש על קיום הדיונים לא נמסרות כלל, גם לא בעיתון, גם לא בו ביום. נוספו המשפטים המהירים של מפירי העוצר, ועורכי-הדין מבליים שעות נוספות בעשיית עסקות טעון עם התביעה. המשפחות, שאינן יכולות להגיע לבית-המשפט (ורבות נהגו להגיע מדי יום, בתקווה שהבן יובא לדיון), לוחצות שלא יקיימו הדיונים. רשויות המשפט קובעות החלטות: הכל יתנהל כרגיל. עורכי-הדין נתונים בין הפטיש והסדן הזה. הם מיטלטלים בין ההתמרמרות המוצדקת, הלובשת לפעמים מימדים של יאוש מרפה ידיים, המוצדק אף הוא, ובין תחושת מחויבותם כלפי לקוחותיהם. שעות רבות הם מבליים בדיונים פנימים, במשא ומתן עם הרשויות, ואחר-כך שבים לעבודתם הסדירה, שעיקרה המתנה: המתנה לפגישה בכלא, המתנה לכניסה למזכירות בית-המשפט, המתנה לשיחה עם התובע, המתנה לדיון. מעצרים ממשיכים להתבצע. יש אומרים - כרגיל. יש טוענים שהכמות ובפרט האיכות של העצורים שונה: שבעה מהנדסים, רופא, רוקח, רואה-חשבון, שני עורכי-דין ועיתונאי נעצרו בשבועיים האחרונים. נגד משרד עיתונות אחד הוצא צו סגירה, והכל בעזה יודעים שסגירת משרד עיתונות משרתת לא אחת את מעצר בעליו. ידיים שבורות ופגעי גוף אחרים ראיתי במו-עיני וגביתי תצהירים מבעליהם. ב-3 בפברואר, כך הם הצהירו, הוסר העוצר לשלוש שעות מעל שכונת שאבורה שברפיח. הם, הזקנים והצעירים, ישבו בבתיהם. שוטרי משמר הגבול פרצו פנימה, חיפשו ילדים. ככה זה התחיל. האם הושלכו אבנים? שאלתי. — לא יודעים, לא ראינו, היינו בפנים. רק לנשים

מותר לצאת כאשר מסירים את העוצר.

אשה אחת אכן עמדה ליד פתח ביתה. היא שמעה צעקות העולות מבית שכניה וראתה שגוררים מישהו החוצה.

— שאלתי (כך סיפרה לי) מה אתם עושים איתו? ואז חייל משמר הגבול היכה על ראשי במכשיר הקשר. עכשיו יש לי חמישה תפרים מתחת לתחבושת. להלן רשימה (לא שלמה) של תושבים שנפגעו, לדבריהם, מידי שוטרי משמר הגבול, בסמוך לשעה 14:00 ביום 3.2.91, בשכונת שאבורה: איברהים אחמד אשחדה בלביסי, יליד 1937, הוכה באלה ונגרם לו שבר באמת ידו השמאלית הנתונה עתה בגבס. גם האלה נשברה.

מוחמד איברהים בלביסי יליד 1966, הוכה באגרופים ובנשק על פני גופו. גאז מדמיע הותז עליו מפחית שכמעט הוצמדה אל פניו. באותו מעמד ספגה גם אחותו אמל גאז. אשתו, ששמה תגריד, הוכתה באלה וקיבלה בעיטות ברגליה. שלושה ימים לאחר שביקרת בביתו וגביתי את תצהירו, ביקרו בו חיילים כדי לעצרו. זה מעצרו הראשון של מוחמד בלביסי. מקום כליאתו טרם נודע וכך גם סיבת המעצר. מחמוד איברהים אשחדה בלביסי, אחיו חולה הסכרת של מוחמד, הוכה באשכיו ואחר-כך בכל גופו ואיבד את ההכרה.

סהר מוחמד ג'מאל שהין, בן 12, סובל מנפיחות וכאבים בברך שמאל. תחבושת מכסה את הפצע שמעל הברך. הוא הוכה בתוך ביתו באלה ובבעיטות. חסן מוסא שהין, סבו בן ה-70 של סהר, הוכה אף הוא כאשר הילד ברח להסתתר בזרועותיו.

וצפיה מחמד אחמד בלביסי, ילידת 1937, הוכתה באלות שעה שהיתה בדרכה למכולת, לא הרחק מביתה. היא נאספה על ידי מכונית והובלה לבית החולים. אמת ידה השמאלית נתונה בגבס עד מעל המרפק. על כל אלה הגשתי תלונה, בתקווה שהאחראים יאותרו ויועמדו לדין.

במהלך השבועות האחרונים הוציאו תושבי שאבורה מי את מיירב, מי את כל כספו. וכך קרה גם במחנות הפליטים, שתושביהם מהווים רוב מכריע של אוכלוסיית הרצועה. מתהלכים סיפורים על נשים שמישכנו ואף מכרו את תכשיטיהן. גם עשירי העיר שוקלים כל פרוטה היוצאת מידם. כלכלתה של עזה משותקת. הכסף רק יוצא מהרצועה, מסבירים הסוחרים, כך לא נוכל להמשיך.

אמצעי התראה ומיגון לפלסטינים בשטחים

מסכות המיועדות לכ-1.7 מיליון איש. משהודיעה מערכת הביטחון כי אין בוונתה לחלק מסכות כאלה לתושבים הפלסטינים בשטחים, ולאחר שערכות חולקו לתושבים היהודים, פנה **בצלם** ב-12.1.91 לפרקליטת המדינה בדרישה לפעול לחלוקה מיידית של ערכות מגן גם לפלסטינים. במקביל פנתה מילאדי מורכוס, תושבת בית-לחם, לבית המשפט הגבוה לצדק באמצעות עורכת-הדין לינדה בראירי.

בתצהיר לבג"צ (168/91) מנמק סגן מתאם הפעולות בשטחים, תא"ל פרדי זך, את החלטתה שלא לחלק ערכות התגוננות לאוכלוסייה הפלסטינית:

על בסיס נתונים עובדתיים, העריכה מערכת הביטחון, כי אזורי יהודה שומרון וחבל עזה אינם מהווים יעדים לטילים עירקיים ואינם בגדר אזורי סיכון.

לאחר נפילת טילים עיראקיים באזור הגדה ברור כי הערכה זו היתה מוטעית.

ב-14.1.91 קבע בית המשפט העליון (בג"צ 168/91):

אכן, המפקד הצבאי צריך לנהוג שיוויון באזור. אסור לו להפלות בין תושבים לתושבים. משהגיע המפקד הצבאי למסקנה כי יש לחלק ערכות מגן לתושבי היהודיים של האזור, מן הראוי שיחולקו גם ערכות מגן לתושבי הערביים.

לאור זאת הוציא בית המשפט העליון צו החלטי לאמור:

ראשית, יחולקו מיד 173.000 ערכות המגן המצויות במחסני החירום למבוגרים המתגוררים בעוטף ירושלים ובקרבת הקו הירוק; שנית, יעשה כל מאמץ להשיג ערכות מגן לילדיהם של מבוגרים אלה, וערכות המגן יחולקו להם מיד עם רכישתן; שלישית, יחולקו ערכות מגן לכל תושבי האזור, וזאת מיד עם רכישתן של ערכות אלה על ידי המפקד הצבאי. על המפקד הצבאי לעשות כל מאמץ אפשרי להשיג בהקדם האפשרי ערכות מגן אלה.

אף כי פנייה מאוחרת יותר לבג"צ לזירוז חלוקת הערכות בשטחים נדחתה, החלטת בג"צ שצוטטה לעיל מתבצעת בקצב הרחוק מאוד מלהניח את הדעת. ממשרד דובר צה"ל נמסר ל**בצלם** ב-29.1.91, כי עד אותו יום חולקו בשטחים כ-35,000 מסכות גז. ב-11.2.91 נמסר מאותו מקור כי עד אותו יום חולקו 50,000 מסכות. במלים אחרות, ב-25 הימים הראשונים שחלפו ממועד החלטת בית המשפט העליון

השלטונות הישראלים, המחוייבים מבחינת המשפט הבין-לאומי להגן על שלומה של האוכלוסייה בשטחים, לא התקינו צופרי אזעקה באף ישוב ערבי, רכשו מסכות להתגוננות בפני גזאים רק עבור כעשירית מהאוכלוסייה הפלסטינית, ונדרשה החלטת בג"צ לכפות על מערכת הביטחון את חלוקת אותן מסכות שנרכשו. החלוקה מתבצעת באיטיות רבה, ועד היום קיבלו מסכות רק 50,000 מבוגרים. ממורה במיוחד היא בעייתם של אלפי הכלואים הפלסטינים בישראל ובשטחים, שרובם שוכנים באוהלים ולא חולקו להם מסכות.

לעומת זאת מותקנים צופרי אזעקה ברוב הישובים היהודים בשטחים, וכל תושביהם קיבלו ערכות התגוננות בפני גזאים.

א. ערכות התגוננות בפני גזאים לפלסטינים

ישראל אחראית, על-פי המשפט הבין-לאומי, לביטחון התושבים בשטחים. המשפט הבין-לאומי רואה את אזורי הגדה המערבית ורצועת עזה כנתונים בתפיסה לוחמתית, ולכן חלות עליהם האמנות הבין-לאומיות הנוגעות למצב זה.

סעיף 43 בכללי האג משנת 1907 קובע:

בעבור סמכויות השילטון החוקי למעשה לידי הכובש, ינקוט הלה בכל האמצעים שביכולתו כדי להחזיר על כנם ולהבטיח את הסדר והביטחון הציבוריים עד כמה שהדבר אפשרי, תוך כיבוד החוקים הנהוגים במדינה.

בסעיף 55 באמנת גינווה הרביעית נאמר, בין היתר: שומה על המעצמה הכובשת להבטיח במלוא מידת האמצעים שברשותה את אספקת המזון והרפואות לאוכלוסייה; במיוחד שומה עליה למלא את מחסוריו של השטח שנכבש במזון, ברפואות ובשאר דברים, אם אין מקורותיו של השטח הכבוש מספיקים.

סעיף 56 של אותה אמנה קובע, בין היתר:

שומה על המעצמה הכובשת להקים ולהבטיח במלוא מידת האמצעים שברשותה ותוך שיתוף פעולה עם הרשויות הלאומיות והמקומיות... את הבריאות וההגינה הציבורית בשטח הנכבש. חרף כל האמור לעיל, מערכת הביטחון לא נערכה כיאות לחלוקת ערכות מגן לתושבים הפלסטינים בשטחים, ועבר המלחמה היו ברשותה רק 173,000

כגון עופר ומגידו, הן לא חולקו לכל הכלואים אלא מאוחסנות במרוכז, לפחות עבור חלק מהכלואים. בלשון ההודעה, בכל אחד ממתקנים אלה "מצויות... ערכות מן עבור הכלואים המוחזקים בו." במתקן הכליאה ברמאללה, למשל, חולקו ככל הנראה מסכות לכלואים בתאים אך לא חולקו לאלה המשוכנים באוהלים.

אין ספק כי חיילי צה"ל במיתקני הכליאה נושאים כולם על גופם את ערכות ההתגוננות שלהם, ודובר צה"ל לא דייק איפוא. בנוסף לכך הודיעה פרקליטות המדינה כי אין כוונה לחלק ערכות התגוננות במתקני הכליאה שבדרום הגדה, בקציעות ובאלה שברצועת עזה, זאת משום שהם נמצאים "מחוץ לטווח האיום העיראקי." טענה זו נשמעת משונה לאור העובדה כי תושבי ישובים השוכנים בסמוך למתקן קציעות, למשל, ואף קילומטרים רבים דרומית אליו, קיבלו ערכות מגן. יש לזכור כי הכלואים מוגבלים, כמובן, בתנועתם ושוכנים כאמור באוהלים, עובדות המגבירות את הסכנה להן הם חשופים בהשוואה לתושבים חופשיים.

חלוקת ערכות התגוננות בפני גאזים

על-ידי אונרוו"א

משרד אונרוו"א בגדה המערבית קיבל או עומד לקבל 52,000 ערכות להתגוננות בפני גאזים ממשלות קנדה, שבדיה, צרפת, פינלנד ונורווגיה. זאת בנוסף לערכות שנתקבלו משבדיה ואשר חולקו לאנשי אונרוו"א ולעובדי-מפתח בתחום הבריאות. הערכות המתקבלות עתה מחולקות לבני משפחותיהם של עובדי אונרוו"א, לעובדי שירותי הבריאות והשרות הציבורי שעדיין לא קיבלו ערכות (מאונרוו"א או מהשלטונות הישראליים) ולאנשים הגרים בסמוך לקו הירוק.

אונרוו"א מדגישה כי תחלק את כל הערכות שתקבל, אך היא רואה בישראל אחראית לביטחונם של הפלסטינים בשטחים.

חולקו רק כשליש מהמסכות המצויות בידי מערכת הביטחון לצורך זה. כאמור נצטוותה מערכת הביטחון לחלק מסכות אלה "מיד". בקצב הנוכחי יידרשו כשנתיים בכדי להשלים את חלוקת מסכות הגאז לכל הפלסטינים בשטחים.

ככל הידוע לנו לא חילקה מערכת הביטחון עד למועד כתיבת דברים אלה (ה-12.2.91) אף ערכה אחת לילדים ולתינוקות! למבוגרים חולקו רק מסכות, כלומר לא חולקו מזרקי אטרופין ואבקת טהור כאלה שניתנו לאזרחי ישראל.²

ב. חלוקת ערכות התגוננות במתקני הכליאה

סעיף 85 באמנת ג'נובה הרביעית קובע, בין השאר: המעצמה העוצרת חייבת לנקוט את כל האמצעים הדרושים והאפשריים כדי להבטיח שמוגנים יושכנו מראשית המעצר בבנינים ובמחנות המשמשים ערובה מלאה, ככל האפשר, להגיינה ובריאות, ומספקים הגנה יעילה בפני חומרות האקלים והשפעות מלחמה.

בסעיף 88 של אותה אמנה נאמר, בין היתר:

בכל מקומות מעצר הנתונים להתקפות מן האוויר ולסכנות מלחמה אחרות, יתקינו מקלטים שיהא במספרם ובמבנם כדי להבטיח את ההגנה הדרושה... כל אמצעי ההגנה שנקטו לטובת האוכלוסיה, יהיו נקוטים גם לגבי העצירים. על פי נתונים שמסר דובר צה"ל **בצלם** היו ב-2.12.90 9,972 כלואים פלסטינים במתקני הכליאה של צה"ל בתוך תחומי מדינת ישראל ובשטחים. רק כ-500 מאלה מוחזקים במבני אבן והשאר באוהלים, כלומר עבור רובם המכריע לא קיימת אפשרות המיגון באמצעות אטימת חדרים. בתשובה לשאלתנו נמסר לנו ממשרדו של דובר צה"ל ב-15.1.91 כי "עקרונות אמצעי המיגון שניתנים לכלואים הביטחוניים היא [כך] כמו לחיילי צה"ל כולאיהם."

עם זאת ברור מנוסח הודעת פרקליטות המדינה (בתשובה לעתירות בבג"צים 237/91; 238/91; 239/91) כי גם במתקני הכליאה והמעצר בהם ישנן ערכות מגן,

1. מסיבה זו סרבו אנשי מחנה הפליטים בטול כרם לקבל מסכות גאז.
2. משנתבררו הקצב האיטי של חלוקת המסכות בשטחים והעובדה כי לא מחולקות מסכות לילדים, פנה בצלם במכתב לשר הביטחון ב-30.1.91 בתיביעה לפעול מיידית לזרז החלוקה ולהשלמתה.

סיכום

גם בשעת כתיבת דו"ח זה נתונה ישראל במלחמה, מצב המחייב, כפי שציינו, נקיטת אמצעי ביטחון מתאימים.

אולם עבר חודש מאז תחילת המלחמה, ובתוך ישראל החיים שבו למסלול סדיר. לעומת זאת בשטחים, הצעדים שנקטו עם פרוץ המלחמה עדיין בתוקף:

- * כל התושבים נתונים בעוצר – גם אם זה מוסר במקומות שונים לתקופות שונות. מתאם הפעולות בשטחים הצהיר אמנם כי העוצר מוסר בהדרגה, אך מתקבל הרושם שמערכת הביטחון מתכוונת "למשוך" הדרגתיות זאת במשך שבועות, אם לא חודשים.
- * הסגר על השטחים נמשך ומונע מעבר מאיזור אחד לשני בתוך השטחים וכניסת רוב הפלסטינים מהשטחים לישראל.
- * רוב תושבי השטחים מנותקים ממקורות פרנסתם, רובם המכריע של הפועלים העובדים בישראל אינם מורשים לצאת למקומות עבודתם, רוב המפעלים סגורים, עבודות חקלאיות חיוניות לא בוצעו ושיווק התוצרת החקלאית שובש קשות.

* מערכת החינוך – החל בגן הילדים, עבור בבתי-הספר וכלה באוניברסיטאות – סגורה ומסוגרת. בנוסף לכך, למעלה מחודש לאחר החלטת בג"צ, עדיין חולקו פחות משליש מהערכות שמצויות בידי צה"ל לשם חלוקה לתושבי השטחים. בסך-הכל חולקו מסכות רק לכ-3% מהפלסטינים בשטחים. חמורה גם העובדה כי לרובם המכריע של אלפי הכלואים הפלסטינים לא חולקו ערכות התגוננות, ובהיותם משוכנים באוהלים, נשללת מהם גם ההגנה של חדרי אטומים.

על מערכת הביטחון לפעול מיד להסרת העוצר, להסיר את ההגבלות על התנועה בתוך השטחים, לאפשר לפועלים העובדים בישראל לחזור לעבודתם (או לחילופין לספק להם מקור פרנסה אחר), לדאוג מיידית למיגון מתאים כנגד התקפת גאזים לכל תושבי השטחים ולאפשר פתיחה מחדש של מערכת החינוך כולה. זאת כאמור בפעולה מהירה, ולא משיכה של הצעדים על-פני תקופה ארוכה, דבר שיאריך את מצוקתם של התושבים.

ביצורים

הרוגי חודש ינואר – ניתוח הנתונים

בחדש ינואר 1991 נהרגו בשטחים, לפי נתוני **בצלם**, 15 פלסטינים מירי כוחות הביטחון, מהם 8 בגדה המערבית ו-7 ברצועת עזה. בין ההרוגים מירי כוחות הביטחון 5 ילדים, 1 בן 12 (בגדה) ו-4 בגילאים 13-16 (3 בגדה ו-1 ברצועה). לפי סוכנות **אסושייטד פרס** נהרגו בחדש ינואר 1991 12 פלסטינים שנחשדו בשיתוף פעולה עם השלטונות.

בתוך תחומי הקו הירוק נדרסה למוות **ישראלית אחת**, ככל הנראה ממניעים לאומניים, בידי פלסטיני תושב השטחים. **פלסטיני אחד** – הדורס – נורה ונהרג בידי אזרח ישראלי.

מספר ההרוגים מירי כוחות הביטחון בשטחים שוב עלה בינואר. יש לציין במיוחד את המספר הגבוה של הילדים – שליש מההרוגים. 13 מההרוגים נהרגו לפני פרוץ המלחמה במפרץ הפרסי, ו-2 לאחר תחילתה.

הרוגי האינתיפאדה

מתחילת האינתיפאדה ועד לסוף חודש ינואר 1991, נהרגו בשטחים 742 תושבים פלסטינים מידי כוחות הביטחון. מהם:

- ▲ מאש חיה (כולל כדורי פלסטיק ו"גומי") – 707
- ▲ פגיעות שאינן מאש חיה (מכות, כוויית, וכו') – 35
- ▲ ילדים: 168 מהם
- עד גיל 12 – 45
- בגילאים 13-16 – 113

לפחות 85 בני-אדם נוספים נפטרו זמן קצר לאחר חשיפה לגז מדמיע, מהם כ-30 תינוקות. קשה מבחינה רפואית להצביע על חשיפה לגז מדמיע כגורם ישיר ויחיד למוות.

35 פלסטינים נוספים נהרגו, ככל הנראה, מידי אזרחים ישראלים ו-10 נהרגו מידי משתפי פעולה. בתקופה זו נהרגו בשטחים 13 חיילי צה"ל ו-11 אזרחים ישראלים, מהם 3 פעוטות, מידי תושבים פלסטינים. אזרח ישראלי **אחד** נרצח בחשד ששיתף פעולה.

לפי סוכנות **אסושייטד פרס** נהרגו בשטחים מתחילת האינתיפאדה 336 פלסטינים שנחשדו בשיתוף פעולה עם השלטונות הישראליים.

בתוך תחומי הקו הירוק נהרגו בתקופה זו, על-פי דובר צה"ל, 26 אזרחים ישראלים, 3 תיירות ו-6 חיילים מידי פלסטינים תושבי השטחים. לפחות 16 פלסטינים מהשטחים נהרגו מידי אזרחים ישראלים ו-1 נהרג מירי שוטר.

1. בשל הקושי שיוצר העוצר המתמשך בשטחים על איסוף מידע, אין להתייחס לנתונים אלה כאל נתונים סופיים, במיוחד בכל הנוגע לגילם של ההרוגים.